

POLITISKE LØSNINGER FOR KOMMUNEN

#Verdtåbevare

RØDLISTA FOR TRUEDE NATUROPPLEVELSER

2023

NORSK
FRILUFTSLIV

Slik kan norske lokalpolitikere redde naturopplevelsene på Rødlista

Sommeren 2023 kunne WWF Verdens naturfond, Den Norske Turistforening og Norsk Friluftsliv presentere den nye "Rødlista for truede naturopplevelser". Lista er et resultat av nær 1500 nominasjoner fra hele landet, en uavhengig juryvurdering og stemmer fra mer enn 16.000 personer.

Rødlista viser hvilke naturopplevelser folk er mest redde for å miste akkurat nå. For oss som har bidratt til å lage den, er det store engasjementet et tydelig bevis på hvor mye naturen betyr for folk. Når tilgangen på naturopplevelser trues, står både helse og livskvalitet på spill.

Mange av beslutningene som avgjør hvilke naturopplevelser folk flest skal ha tilgang på, blir fattet i kommunene. Dermed er det også mye lokalpolitikere som kan gjøre for å bevare opplevelsene på Rødlista. Dette gjelder både i egen drift og i rollen som lokal myndighet. I dette dokumentet har våre organisasjoner samlet politiske løsninger de nye kommunestyrene kan ta i bruk, for å sikre folk tilgang på rike naturopplevelser. Vi foreslår to nye, overordnede målsettinger og en rekke tiltak som er egnet til å bevare de ti naturopplevelsene på lista.

Vi håper på gode og viktige diskusjoner om lokal natur- og friluftslivspolitik i politiske partier, kommunestyre og i offentligheten de kommende årene. Vi bistår gjerne med vår fagkompetanse. WWF, DNT og Norsk Friluftsliv vil på vår side jobbe for nasjonal politikk og rammeverk som styrker naturen og naturopplevelsene. Vi vil også jobbe for at Stortinget bevilger mer midler til kommunenes plan- og miljøkompetanse, og til kartlegging av natur i kommunene.

Rødlista for truede naturopplevelser 2023

Her er den rangerte lista folket har stemt fram:

1. Fugleliv og naturlyder
2. Frodig flora og et yrende dyreliv
3. Urørt natur
4. Levende hav og fjorder
5. Nærnatur
6. Gammelskog
7. Kyst og strandsone
8. Høsting på naturens premisser
9. Stillhet og mørke
10. Skigåing, årstider og snørike vintre

Slik ble rødlista laget

“Rødlista for truede naturopplevelser” er laget i samarbeid mellom WWF Verdens naturfond, Den Norske Turistforening og Norsk Friluftsliv. Våren 2023 ba vi folk sende oss forslag til naturopplevelser de er redde for å miste. Vi fikk inn nesten 1500 nominasjoner fra folk over hele landet. Forslagene ble så overlatt til en uavhengig jury med fem medlemmer, som gikk gjennom dem, og satte opp en liste med ti kategorier av opplevelser som mange er bekymret for. Deretter arrangerte våre organisasjoner en nettbasert avstemning, hvor mer enn 16.000 var innom og avga sin stemme. Den ferdig rangerte lista er resultatet av denne avstemningen.

Juryen

Her er juryen for “Rødlista for truede naturopplevelser 2023”:

Dag O. Hessen, biologiprofessor og forfatter (leder)

Stine Schultz Heireng, forfatter og generalsekretær i Norges speiderforbund

Mani Hussaini, stortingsrepresentant og friluftslivsentusiast

Pia Ve Dalen, marinbiolog, forfatter og foredragsholder

Jens Kvernmo, friluftsmann, forfatter og eventyrer

Juryen: F.v Pia Ve Dalen, Stine Schultz Heireng, Dag O. Hessen og Mani Hussaini. (Jens Kvernmo var ikke til stede da bildet ble tatt)

Om innholdet i dette dokumentet

På de neste sidene finner du juryens beskrivelser av, og begrunnelser for, opplevelsene på Rødlista, etterfulgt av forslag til hva norske lokalpolitikere kan gjøre for å ta vare på opplevelsene på lista. Vi innleder med et forslag til to overordnede politiske grep, som vi håper de nye folkevalgte i kommunene vil ta i bruk. Mens juryen står ansvarlig for sine vurderinger, er de politiske forslagene utarbeidet av WWF Verdens naturfond, Den Norske Turistforening og Norsk Friluftsliv.

To overordnede grep norske lokalpolitikere kan ta for å redde opplevelsene på rødlista:

1. Sett mål om å bevare naturopplevelser

Naturopplevelser kan være alt fra rusleturer i nærområdet til jakt, fiske, sykling, padling og andre typer friluftsliv, og slike opplevelser betyr mye for mange. Derfor foreslår vi at kommunen, gjennom kommuneplanen, vedtar å sikre og øke tilgangen til naturopplevelser for sine innbyggere. Kommunen bør følge opp målet gjennom å legge forpliktende føringer som begrenser nedbygging av naturen, og å sette bedre tilgang til natur som en betingelse for framtidige arealplaner.

2. Sett mål om å bruke naturopplevelser i kommunens tjenester og virksomheter

Det å være aktiv i naturen er både sunt, tilgjengelig og gratis, og det er vanskelig å overvurdere hva det betyr for folkehelsen. Derfor foreslår vi at kommunen setter seg som mål å bruke naturen aktivt i alle kommunens tjenester fra helse og omsorg til oppvekst og utdanning. Kommunen kan også stimulere tilbud som ligger utenfor kommunens ansvar til å satse på dette. Målet bør følges opp med en konkret plan for hvordan naturen kan brukes forebyggende i disse tjenestene, med tilhørende handlingsplaner for hvert enkelt tjenesteområde.

INNHOLDSFORTEGNELSE

1. Fugleliv og naturlyder	8
<i>Hva kan kommunen gjøre for å ta vare på fugleliv og naturlyder?.....</i>	<i>9</i>
2. Frodig flora og yrende dyreliv	11
<i>Hva kan kommunen gjøre for å ta vare på naturmangfoldet?.....</i>	<i>12</i>
3. Urørt natur	14
<i>Hva kan kommunen gjøre for å ta vare på den urørte naturen? .....</i>	<i>15</i>
4. Levende hav og fjorder	17
<i>Hva kan kommunen gjøre for å ta vare på levende hav og fjorder?.....</i>	<i>18</i>
5. Nærnatur	20
<i>Hva kan kommunen gjøre for å ta vare på nærnatur?.....</i>	<i>21</i>
6. Gammelskog.....	23
<i>Hva kan kommunen gjøre for å ta vare på gammelskog?.....</i>	<i>24</i>
7. Kyst og strandsone	26
<i>Hva kan kommunen gjøre for å ta vare på kyst og strandsone?.....</i>	<i>27</i>
8. Høsting på naturens premisser.....	29
<i>Hva kan kommunene gjøre for å sikre høsting på naturens premisser?.....</i>	<i>30</i>
9. Stillhet og mørke	32
<i>Hva kan kommunen gjøre for å ta vare på stillhet og mørke?.....</i>	<i>33</i>
10. Skigåing, årstider og snørike vintre.....	35
<i>Hva kan kommunen gjøre for å ta vare på årstidene og vinteren?.....</i>	<i>36</i>

FUGLELIV OG NATURLYDER

1. FUGLELIV OG NATURLYDER

Få ting lyder mer skremmende enn en taus vår. Fugleliv og fuglesang, enten det er i hagen, enga, skogen eller på fuglefjellet, er noe mange setter høyt.

Noen truede naturopplevelser er knyttet til menneskeskapt lyd og lys, andre tar for seg fraværet av naturens egen kakofoni. Menneskelig støy overskygger naturens egne lyder, som det på sin side blir stadig mindre av. Da Rachel Carson skapte den første grønne bølgen på 1960-tallet med sin bok "Den tause våren", så var det fordi tittelen var skremmende. For svært mange er gleden over alt fra fugleliv i hagen, og svalenes muntre kvitring, til sjøfugl og store rovfugler og storfugleik en sentral naturopplevelse. Men også insektenes summing, humlenes godmodige brumming, ja selv fluenes surr i solveggen et bevis på at naturen er levende. Når naturen blir taus, da er det en illevarslende taushet.

De færreste husker nå åkerriksas underlige lyd fra enga, rett og slett fordi den er blitt et offer for det moderne landbruk. Fuglefjellene har blitt stille mange steder. Storspove, vipe, svaler, stær, mange av spesielt kulturlandskapets fugler har blitt sjeldnere.

Mange trekker også fram de andre naturlydene: bølgeskvulp, fossefall, vindenes sus i trærne, ting som nå gjerne overdøves av motorlyd og annen støy, og som har gått tapt under utbygging. Den største trusselen ligger i nedbygging, drenering, hogst - alle de typer naturinngrep som fjerner leveområder, men det er også sprøytemidler, overfiske og i økende grad klimaendringer. Når vi innser hvor mye dette betyr for oss, hva som står på spill, og hva vi er i ferd med å miste - ja da må disse langsiktige verdiene tillegges større verdi enn de kortsiktige gevinstene ved forbruk av natur. Også våre tippoldebarn, og deres tippoldebarn bør få anledning til å berike sine liv ved svalenes kvitring over enga.

Hva kan kommunen gjøre for å ta vare på fugleliv og naturlyder?

Vi har i det vesentlige bosatt oss på de stedene i Norge hvor vi også finner det rikeste artsmangfoldet. Dette har gjort at den mest artsrike naturen enten har blitt bygd ned, har blitt dyrket opp, eller omdannet til mer ensartede plantefelt. Dette reduserer både leveområdene til fugler og insekter, og de artene disse er avhengige av. I tillegg overdøves naturens egne lyder i stadig større grad av motordur og annen støy fra menneskelig virksomhet.

De viktigste grepene kommunen kan ta for at vi i framtiden skal kunne oppleve fugleliv og naturens egne lyder, er å unngå nedbygging av rike naturområder, fremme et rikt kulturlandskap og begrense motorferdsel i viktige naturområder.

Kommunen bør:

- Kartlegge de viktigste naturområdene for fugl, herunder viktige korridorer mellom naturområder. Dette er generelt de rikeste naturtypene, som våtmarker, rike løvskoger og kulturlandskapet.
- Gjennom kommuneplanen og kommunedelplan for naturmangfold, sikre viktige fugleområder og viktige korridorer mellom naturområder mot nedbygging eller annen ødeleggende bruk.
- Lage en forvaltnings- og skjøtselsplan for kommunens egne arealer, som fremmer et rikt artsmangfold, herunder fugler og insekter.
- Lage en handlingsplan mot støy.

FRODIG FLORA OG YRENDE DYRELIV

2. FRODIG FLORA OG YRENDE DYRELIV

En sentral del av mange naturopplevelser er *livet i naturen*, mangfoldet, blomstene, insektene, fugler og dyr. Det er ikke bare synet av dem, men vissheten om at de finnes.

En viktig del av alle naturopplevelser er alt det som lever. Det aller meste av dette er usynlig, rett og slett fordi det er for smått til at vi legger merke til det eller er i stand til å se det. Det kan også være usynlig fordi vi ikke ser det selv om det er der. Det er de færreste forunt å møte på en jerv eller gaupe i norsk natur, men bare å vite at de finnes er viktig for svært mange.

Dette mangfoldet av planter og dyr tilhører ikke bare villmarka der ute, mange av de områdene som har høyest mangfold er knyttet til kulturlandskapet. Felles er likevel at opplevelsen av et myldrende liv er en viktig del av naturopplevelsen, og opplevelsen blir fattigere når naturen blir fattigere. Da blir også livet fattigere.

Truslene mot dette mangfoldet er svært forskjellig, fra opphør av setring og beiting til ødeleggelse av leveområder. Verdens dyrebestander er i gjennomsnitt mer enn halvert på bare 40 år, og alarmerende studier peker også på en reduksjon av antall insekter, så det er ikke bare innbilning at mangfoldet er truet. Mange beskriver gleden over naturmangfoldet og opplevelsen av dyr og planter generelt som en sentral del av naturopplevelsen. Dyrelivet som trekkes fram av flest er fugleliv, rovdyr og rein. Magien i uventede møter med rovdyr eller det å finne ferske ulvespor. Vissheten om tilstedeværelse av villdyr og villmark.

Hva kan kommunen gjøre for å ta vare på naturmangfoldet?

Alt naturmangfold på land lever i en kommune. Den store trusselen mot naturmangfoldet er at vi forandrer artenes leveområder. Ni av ti truede arter er negativt påvirket av arealendringer.

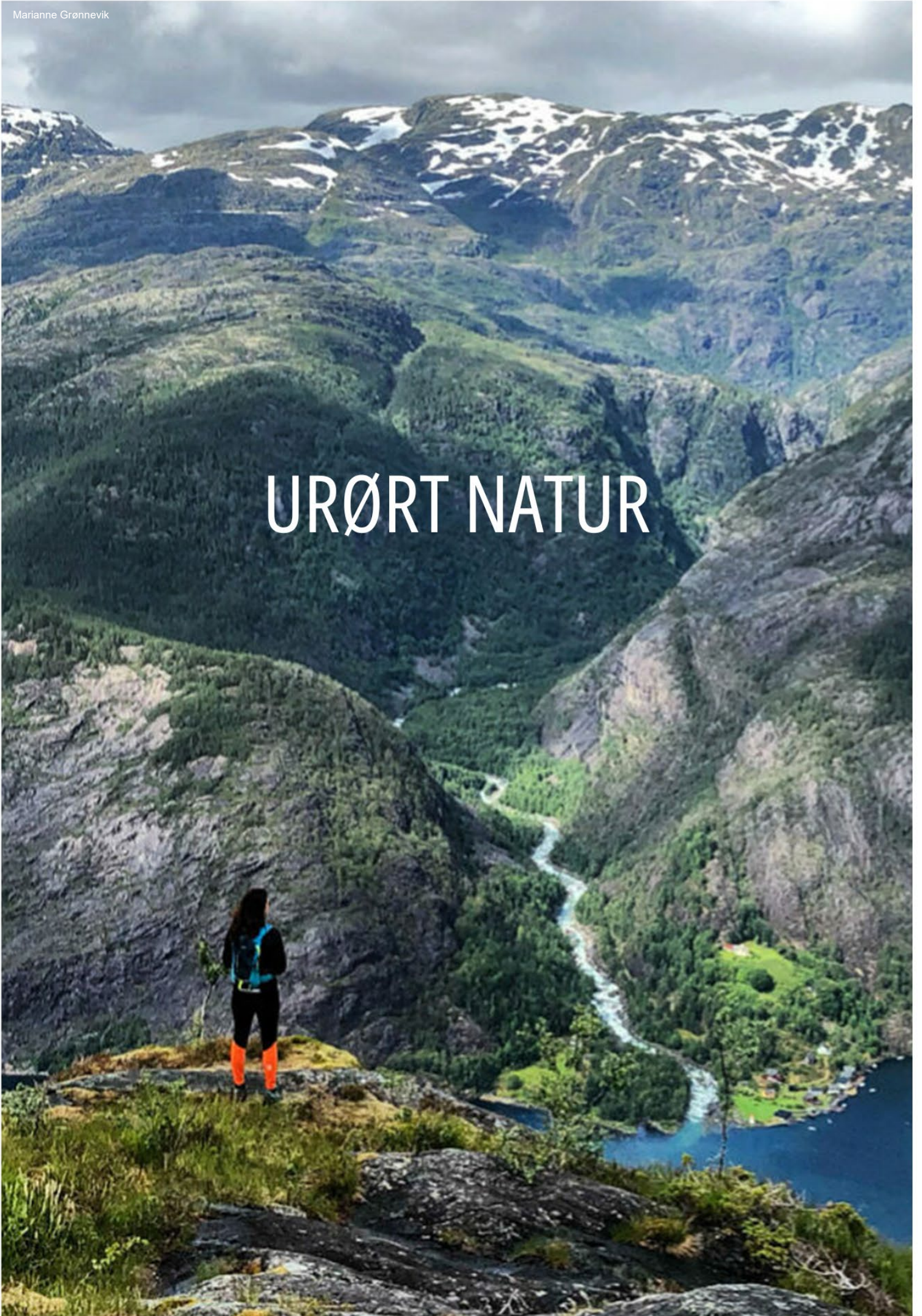
Som lokal planmyndighet er det derfor svært mye en kommune kan gjøre for å ta vare på naturmangfoldet.

De siste årene har stadig flere kommuner tatt nye grep i arealpolitikken, som å sette mål om at kommunen skal være arealnøytral. Det betyr at dersom en utbygger får tillatelse til utbygging i et naturområde, må et tilsvarende område tilbakeføres til natur et annet sted.

Kommunen bør:

- Si nei til utbygginger som går ut over naturmangfoldet. Dette gjelder også dersom en utbygger ønsker å bygge ut i et område som er satt av til utbyggingsformål i kommuneplanen.
- Sette mål om arealnøytralitet eller naturnøytralitet. Mål og rapportering kan legges inn i et løpende areal- og naturregnskap.
- Kartlegge naturmangfold og økologisk viktige områder i kommunen. Her kan det i mange tilfeller være lurt å samarbeide med nabokommuner.
- Lage en naturmangfoldplan med hensynssoner, tiltak og planer for skjøtsel eller restaurering. Det bør også settes av midler til skjøtsel og restaurering i framtidige budsjetter.
- Gjennomføre en planvask: Kommunen bør oppdatere gammelt planverk. Ut fra ny kunnskap om natur og klima bør kommunen vurdere om planlagte byggeområder i kommunens arealplaner fortsatt skal kunne bygges på, eller om områdene bør bevares og tilbakeføres til landbruks, natur- og friluftsområder.

URØRT NATUR

3. URØRT NATUR

Fjell og vidde eller kystlandskap med langstrakt utsikt og urørt natur fri for menneskelige inngrep slik som f.eks. vindkraft, hyttebygging og veier blir stadig sjeldnere og er en naturopplevelse nominert av mange.

Fysiske inngrep i natur henger sammen med stillhet og mørke, men i denne kategorien er det snakk om det visuelle; hvordan direkte og synlige inngrep ødelegger opplevelsen. Mange studier viser at naturopplevelsen forstyrres og forringes når det dukker opp visuelle fremmedelementer, enten det er veier, vindturbiner, kraftledninger, hyttebyer, mobilmaster eller gondolbaner.

Villmark utgjør i dag under 12 prosent av Norges areal, og bare de siste 30 årene har den villmarkspregede naturen blitt redusert med om lag 2350 kvadratkilometer (kilde: <https://snl.no/villmark>), nettopp på grunn av slike inngrep. Dette gjelder ikke bare det som per definisjon er villmark (altså mer enn 5 kilometer til nærmeste større installasjon av den typen som er nevnt ovenfor), men også andre områder som oppleves som uberørte, det hav eller fjellvidde møter himmelen uten noen forstyrrende elementer imellom. Det å oppleve noe som er urørt er udiskutabelt av stor verdi for mange.

Mange av de navngitte områdene som er truet av konkrete utbyggingsprosjekt er nærskog-områder som trues av næringsutvikling, fjellområder som trues av kraftledninger, vindkraft og hytteutbygging, og større naturområder som trues av veiutbygging, steinbrudd, regulering av vassdrag osv. Flere har også nominert områder hvor det er planlagt gondolutbygging.

Det underlige argumentet at naturen og naturopplevelsen blir mer attraktiv ved tilrettelegging i form av gondoler, heiser og tårn er en trussel mot muligheten til å oppleve det vi får stadig mindre av, nemlig urørt natur.

Hva kan kommunen gjøre for å ta vare på den urørte naturen?

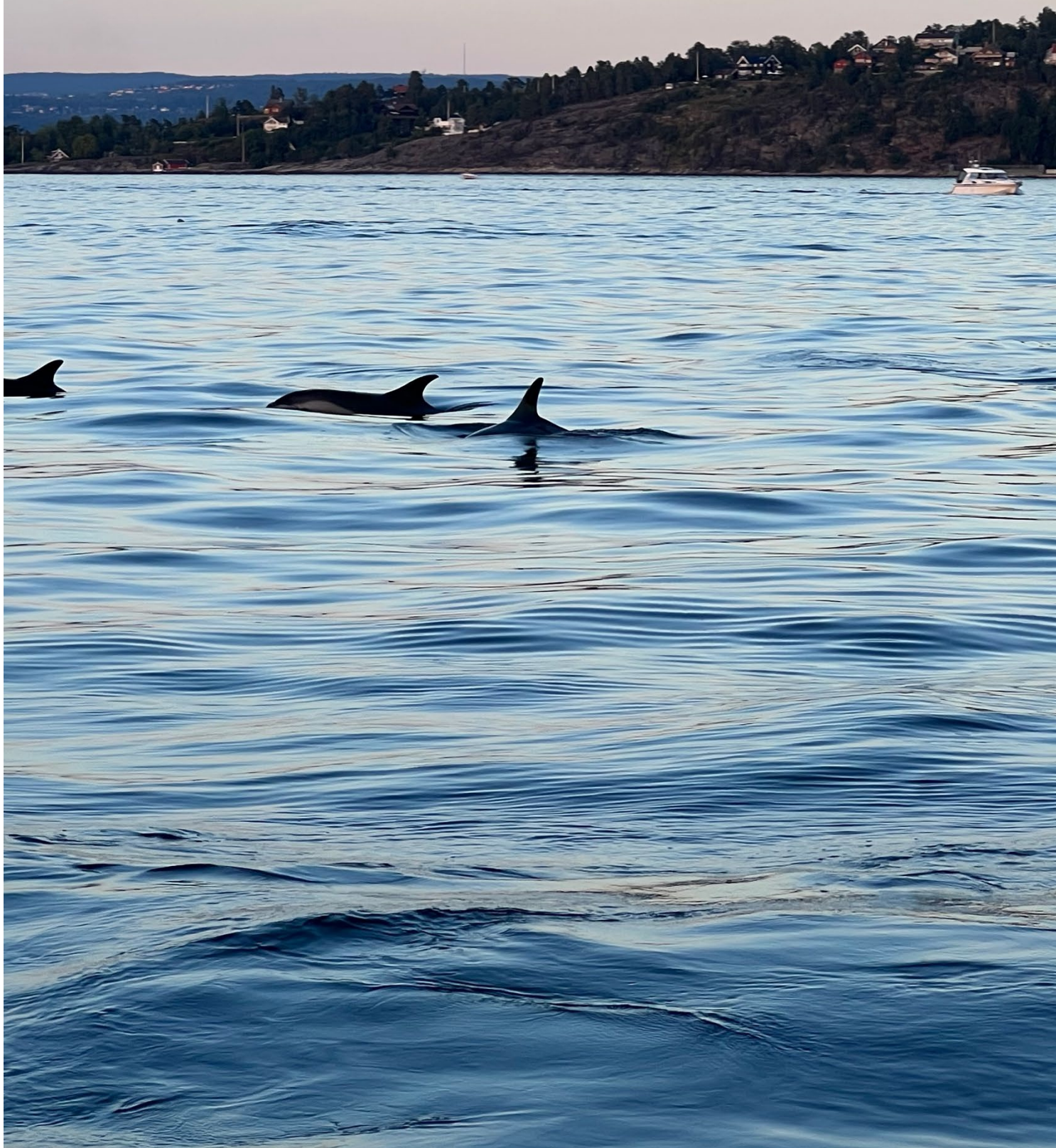
Det er stor forskjell på hvor mye urørt natur som finnes i ulike kommuner. Noen har fremdeles betydelige områder som bærer lite preg av folk, mens andre har infrastruktur og virksomhet nesten overalt. Men alle kommuner har områder med urørt preg, og alle har natur som er verdt å bevare.

Verdifulle områder med behov for vern finner vi ikke minst i lavlandet, der det ofte er stort naturmangfold, men også stort press for utbygging og uttak av ressurser.

Kommunen bør:

- Si nei til nye utbygginger i urørt natur. Dette gjelder også dersom en utbygger ønsker å bygge ut i et område som er satt av til utbyggingsformål i kommuneplanen.
- Sørge for å oppdatere arealplanene sine. Gjennom kommuneplanen kan kommunen gi særlig beskyttelse til alle inngrepsfrie områder og svært verdifulle friluftsområder. Dette kan for eksempel gjøres gjennom å vedta hensynssoner eller en markagrense, altså en langsiktig juridisk bindende grense mellom utbyggingsområder og natur.
- Styre nye utbygginger, enten det gjelder kraftproduksjon, veier eller bebyggelse, til områder som allerede er bebygde. I mange tilfeller kan man komme langt med å oppgradere infrastruktur som allerede finnes.
- Kartlegge natur for å identifisere områder som egner seg for vern, og frivillig foreslå disse til statlige myndigheter som et viktig bidrag for å oppfylle Norges forpliktelser om 30 prosent vern av natur innen 2030.

LEVENDE HAV OG FJORD

4. LEVENDE HAV OG FJORDER

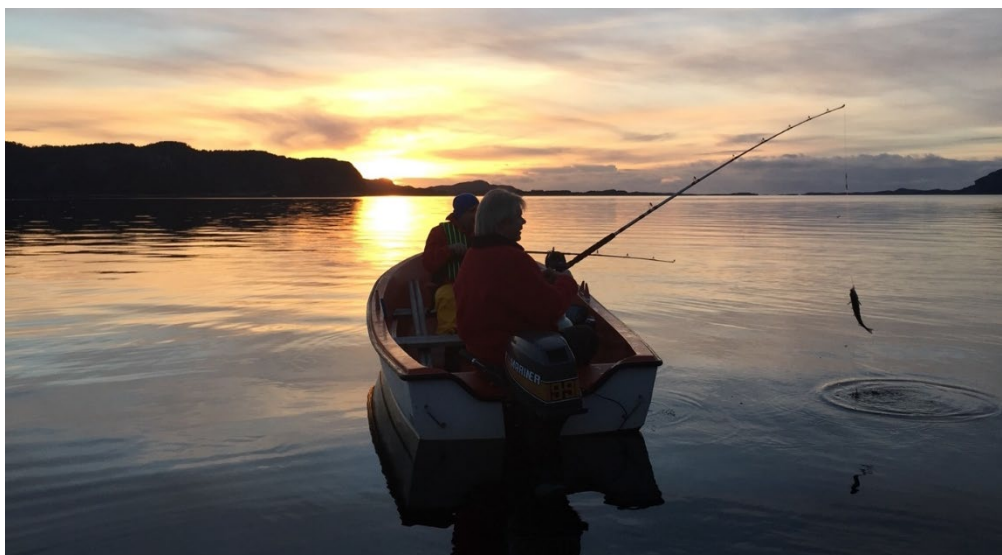
Norge omtaler seg med rette som en havnasjon. Vi har lange tradisjoner for fiske og høsting fra havet, men vi steller ikke så pent med havet, kanskje fordi vi fortsatt tenker at det er uendelig.

Havet er det aller største økosystemet på jordkloden, og strekker seg inn i alle deler av livene våre, enten vi vil det eller ikke. Uten å nedgradere viktigheten av sunne, landbaserte habitater, er det viktig å påpeke at havet ikke bare er en avgjørende matkilde, men også et avgjørende sluk av våre CO2-utslipp.

Vi innser etter hvert at selv ikke havet er uendelig, og at det har sine grenser når det gjelder både utslipp, enten det er plast eller næringssalter, eller uttak av fisk og andre ressurser. Verdenshavene inneholder fortsatt et enormt mangfold, fra plankton til hval, men dette er under press på grunn av oppvarming, forsurening og overhøsting.

Norge er en kystnasjon, men også en fjordnasjon, med lange tradisjoner for bruk av våre mange og lange fjorder. Her ligger vår historie, vårt matfat og kilde til rekreasjon, helse og sysselsetting. Siden vi nå skaffer all mat fra frysedisker og butikkhyller er det lett å glemme hvor avhengige vi er av havet, og det er kanskje derfor vi har latt vårt marine matfat også bli søppelkasse.

Vi liker å si at man tar vare på det man er glad i, men det er vanskelig å bli glad i noe du ikke vet eksisterer. Dette er kanskje aller tydeligst under overflaten til Norges mest befolkningstette og brukte fjord: Oslofjorden. Det som historisk sett har vært en av våre mest artsrike fjorder har i dag tydelige sykdomstegn, og naturopplevelser som å sette garn eller pilke torsk er ikke bare truede, men tapte naturopplevelser her. Tapet er forhåpentligvis midlertidig, og for mange betyr det mye å få tilbake denne typen naturopplevelser. Det er en klar påminnelse til myndigheter, dykkere, fiskere og andre som aktivt bruker fjorden, at vi er nødt til å endre kurs fremover.

Hva kan kommunen gjøre for å ta vare på levende hav og fjorder?

Det er mye en kommune kan gjøre for å bedre miljøtilstanden i havet, både gjennom å begrense forurensning, og gjennom god arealforvaltning. Alle kystkommuner har myndighet over egne havområder. Kommunens planmyndighet går ut til én nautisk mil utenfor grunnlinja. Det betyr for eksempel at arealavklaring til sjøbasert oppdrett skal følge plan- og konsekvensutredningsplikten i plan- og bygningsloven.

Kommunen kan også styre annen bruk og vern av hav- og fjordområdene gjennom kommuneplanens arealdel eller egne kystsoneplaner. I tillegg er det mulig å sette fartsgrenser for fritidsbåter, og også begrense fartøys opphold i havn, når det er nødvendig for å unngå eller begrense lokal luftforurensning.

Kystkommunen bør:

- Kartlegge natur, for å identifisere områder i kommunens sjøareal som egner seg for vern, og frivillig foreslå disse til statlige myndigheter som et viktig bidrag for å oppfylle Norges forpliktelser om 30 prosent vern av natur innen 2030. I denne forbindelse, kan kommunen også sørge for å få en fagmessig oversikt over leveområder for det marine naturmangfoldet, slik at disse områdene kan bli ivaretatt på en helhetlig, bærekraftig måte.
- Gjennom kommuneplanens arealdel, eller en egen kystsoneplan, prioritere hvordan hav- og fjordområdene i kommunen skal brukes, og fastsette langsiktige retningslinjer for bruk og vern av havet og fjordene.
- Kommuner med hummerbestand kan følge [Fiskeridirektoratets](#) oppfordring om å foreslå nye fredningsområder for hummer.
- Bruke mulighetene den har til å begrense tilførsel av næringsstoffer og annen forurensning til fjordsystemene. I nedbørsfeltet til Oslofjorden vil dette bety å planlegge for hvordan nitrogenrensing av avløp skal komme på plass. I oppdrettskommuner betyr dette at kommunene kan arbeide for å sikre utslippsfrie oppdrettsanlegg i kommunen.
- [Ta plastforurensning i havet og langs kysten på alvor](#), ved å utvikle handlingsplaner for å redusere plastbruken, hindre plast på avveie, og legge til rette for oppsamling og strandrydding lokalt.

NÆRNATUR

5. NÆRNATUR

Nærnatur kan være den lokale salamanderdammen eller hundremeterskogen, og få ting er mer truet enn slike kortreiste naturopplevelser. Installasjoner og nedbygging bidrar til å true disse over hele landet.

Nærnatur kan være så mangt, og det er knapt noen nedre grense for størrelse. Et storslått tre, en salamanderdam eller varianter av 100-meterskogen; nærnaturen finnes overalt. Den gir oss muligheten til å koble av, bedre humør, økt trivsel, og den er viktig for vår fysiske og mentale helse. Det å kunne se et ekorn hoppe fra gren til gren eller nyte vårgrønne bjørketrær på vei til jobb, tar deg milevis unna hverdagen. Mange fikk øynene opp for nærnaturen under pandemien, og innså at det ikke var nødvendig å reise over bekken etter vann på jakt etter naturopplevelse. Spesielt den bynære nærnaturen er viktig nettopp fordi den er kortreist, den er truet og den angår veldig mange av oss.

Årsaken til at nærnaturen er så truet er nettopp fordi den er nær, det er alltid et utbyggingsprosjekt som truer. Tomteprisene er gjerne høye, og nærnaturen tas ofte for gitt, de kortreiste naturopplevelsene salderes ofte bort i møte med utbyggingsinteresser. Den enorme, og godt dokumenterte effekten av nærnatur på trivsel og folkehelse er fortsatt ikke erkjent.

Veldig mange av oss er opptatt av naturmangfoldet i nærnaturen, av planter og dyr i nærmiljøet sitt, fugler, insekter, pinnsvin og salamanderdammer. Spesielt er mange opptatt av nærskogen. Mange trekker i nominasjonene frem sine turområder, muligheten for rekreasjon og til å oppleve stillhet og ro i den kortreiste naturen, turopplevelser og en generell glede og tilhørighet til områder, slik som fjorden, fjæra eller by- og tettstedsnære markaområder.

Hva kan kommunen gjøre for å ta vare på nærnatur?

Mange kommuner planlegger for å håndtere befolkningsvekst. Dette er en utfordring vi må takle samtidig som vi må stanse nedbyggingen av naturen. Det betyr at vi må bruke arealene våre mer effektivt, gjennom å bygge mer konsentrert, og gjennom fortetting og gjenbruk av allerede bebygde arealer. Dilemmaet er at dette kan øke utbyggingspresset på nærnaturen og den naturen som er aller viktigst for folks naturopplevelser i hverdagen.

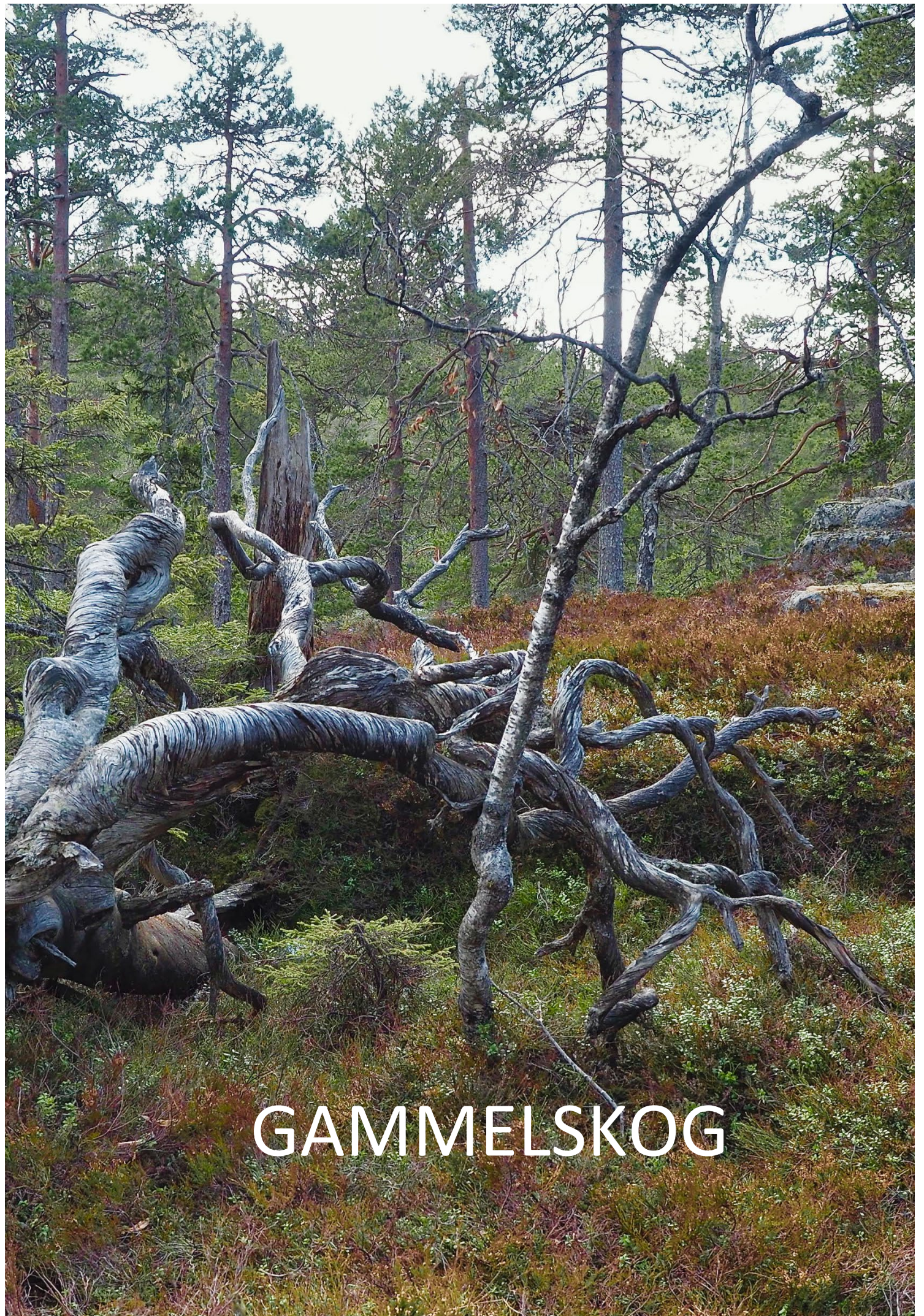
Allemannsretten sikrer folk rett til å bruke naturen, men folk må også sikres tilgang til natur i hverdagen. Nasjonale miljøindikatorer viser at så lite som 47 prosent av befolkningen har tilgang til nærturterreng innenfor 500 meter fra der de bor. Dette kan kommunen gjøre noe med ved å vektlegge folks tilgang til nærnatur sterkere i arealplanleggingen, og i arbeidet med å tilrettelegge for friluftsliv.

For å stanse bit-for-bit nedbygging av folks nærnatur kan kommunene fastsette langsiktige utbyggingsgrenser mellom bebygde områder i kommunen og de områdene hvor naturen skal bevares - såkalte markagrenser. Kommunene kan også sikre at grønne lunger og turveier innenfor de områdene som allerede er bebygde, gis vern gjennom kommuneplanens arealdel.

I tillegg kan viktigheten av god tilgang til nærnatur for folkehelsen og folks trivsel vektlegges enda tyngre i kommunens arbeid med å legge til rette for friluftsliv. Det gjelder for eksempel ved planlegging av nye boligområder og i kommunens avveining av foreslåtte utbyggingsprosjekter.

Kommunen bør:

- Fastsette langsiktige og juridisk bindende markagrenser i kommuneplanen, og sikre varig vern av grønne lunger og turveier innenfor allerede bebygde områder, gjennom kommuneplanens arealdel.
- Vedta at alle innbyggere skal ha rett til nærnatur innenfor 500 meter fra der de bor. Dette bør følges opp i kommunens arealplanlegging, slik at dette ligger til grunn ved planlegging av nye boligområder og turveier, og i kommunens tilrettelegging for friluftsliv.

GAMMELSKOG

6. GAMMELSKOG

Skog er ikke bare skog, og gammelskogen byr på en helt annen naturopplevelse enn å gå i en mørk, ensaldrig og artsfattig plantasjeskog.

Gammelskogen har gjennom århundrene vært et symbol på kontinuitet og dybde i naturen. Eventyrskogen, Trollskogen, Hulderheimen. Navn som setter stemningen for hva man kan oppleve her: noe gammelt, mytisk og med en tyngde vi sjelden finner andre steder. Den har representert et levende arkiv av livets mangfold. Et komplekst økosystem, som har overlevd og tilpasset seg gjennom lang tid. Gammelskogen med sitt mangfold, sammen med den åpne kystregnskogen, er truede naturtyper og dermed truede naturopplevelser, primært på grunn av skogsdrift.

Tapet av gammelskogen er ikke bare et fysisk tap av trær og naturressurser. Det er et tap av historie, visdom og av enestående biologisk mangfold. Hvert tre som fjernes, hver plante som fortreges, hver skapning som mister sitt habitat, er som et kapittel som slutter, en historie som går tapt. Vi mister ikke bare et stykke jord, men også et verdifullt narrativ om menneskets forhold til naturen. Vi mister den levende boken som har beriket oss gjennom århundrene, og som har gitt oss innsikt i vår egen eksistens, og det som for mange representerer urkraften vi omgir oss med.

Menneskehetens fenomenale evne til å tilpasse seg nye tilstander, fører i naturens tilfelle til et kollektivt hukommelsestap over hva som kunne ha vært. På godt og vondt. På den ene siden er det fint at en tur i granplantasje kan gi stor glede og god mental helse. På den andre siden fører denne endringsblindheten til at vi mister mange av de sårt trengte stemmene som brenner for å bevare mangfoldet i de gamle skogene.

Mange av nominasjonene har pekt på nettopp dette: at den magiske turen i trollskogen nå står i fare for å bli borte som følge av manglende forståelse for hvor sjelden urskogen er, og hvilken verdi den egentlig representerer for mangfoldet – og oss selv.

Hva kan kommunen gjøre for å ta vare på gammelskog?

Skogen er en svært viktig friluftslivsarena for mange. Derfor bør vi forvalte den slik at vi ivaretar friluftslivets interesser, og de opplevelseskvalitetene som finnes der.

Det er ikke overraskende at det er nettopp gammelskogen som har blitt trukket frem på Rødlista. Mosegrodde gammelskoger er ikke bare en favoritt blant friluftsglade, men også bra for naturmangfoldet. Likevel får vi dessverre stadig færre av dem. Nesten 60 prosent av alle norske arter lever i skog, og skogen er et viktig økosystem som blant annet sirkulerer og renser vann, renser luft, lagrer karbon og hindrer erosjon.

Kommunen bør:

- Kartlegge gammelskog og skog som er viktig for naturmangfold og friluftslivet i kommunen.
- Markere viktige friluftslivsområder i skog i kommuneplanen gjennom bruk av markagrense og hensynssone friluftsliv.
- Foreslå skogsområder med store natur- og opplevelsesverdier for frivillig vern.
- Verne de mest verdifulle områdene av den kommunale skogen, og innføre et fleraldersskogbruk på de øvrige skogsarealene, slik for eksempel Oslo kommune har gjort.
- Innføre meldeplikt på hogst, innenfor rammene av skogbruksloven

KYST OG STRANDSONE

7. KYST OG STRANDSONE

Åpent landskap gir sjelefred og er en viktig naturopplevelse der spesielt kystlandskapet er truet på grunn av nedbygging og redusert tilgang til sjø, strand og svaberg.

De aller fleste i kystnasjonen Norge har gode minner med bading, lek og krabbefiske fra brygga. Entusiasmen er stor når krabben endelig har festet seg på det hjemmelagede snøret av hyssing og klesklype, med selvplukkede blåskjell som agn. Høylytte hvin og skrik når en tangklase full av sprellende fisk, reker og andre skapninger dras opp på brygga.

Frustrasjonen som rår over at fisken alltid skjønner hvor håven er, og samarbeidet som oppstår når man sammen skal gjete en flyndre opp i bøtta. Strandsonen byr på hundretusenvis av timer med nysgjerrighet, utforskning og glede for både store og små. Kort og godt *det rike liv med enkle midler*.

For mange hviler det en skygge over naturopplevelsen i strandkanten, dels fordi man ser sitt barndoms paradys forsvinne, men også bekymringen for at kommende generasjoner blir frarøvet sin mulighet til den samme undringen i fjæra. Tilgangen begrenses av en stadig nedbygging og privatisering av strandsonen, samtidig som opplevelsene selv mister sin magi etter hvert som artsmangfoldet skrumper inn. I 2021 ble 9 av 10 søknader om utbygging i 100-metersbeltet innvilget, og med det taper både allemannsretten og naturen nok en gang for kortsiktige interesser.

Noen steder erstattes også naturlige tangbelter med importsand fra Danmark, ålegrasengene snør ned av partikler fra land, og lurv, stillehavsøsters og havnespy legger seg stedvis som kvelende tepper over det som tidligere var et eldorado for småkrabber og barn.

Hva kan kommunen gjøre for å ta vare på kyst og strandsoner?

Strandsonen har en stor artsrikdom, og er et svært viktig område for nærfriluftsliv for store deler av befolkningen. Utstrakt bygging i strandsonen har derfor svært negative konsekvenser for disse verdiene. I en nylig rapport fra sivilombudsmannen trekkes bit- for bit nedbygging og kommunenes omfattende dispensasjonspraksis fram som noen av de største truslene for natur- og friluftsliv-verdiene i strandsonen.

Langs Oslofjorden er for eksempel bare 30 prosent av strandsonen tilgjengelig for allmennheten. Dette skyldes bygging av bolighus, men først og fremst hytter. På andre kanter av landet er også bygging av boliger og hytter en viktig årsak til at strandsonen reduseres, men ulike typer næring og næringsbygg, veier og infrastruktur bidrar også til nedbyggingen. Også stengsler, slik som plattinger og gjerder, hindrer folk å ferdes i strandsonen.

Av hensyn til natur- og friluftsliv har vi et nasjonalt forbud mot å bygge i hundremeterbeltet langs strandsonen, men kommunen kan likevel gjøre unntak, enten ved å lage en arealplan eller ved å gi enkeltpersoner dispensasjon til å bygge.

Det viktigste kommunen kan gjøre for å sikre folk tilgang til sjø, strand og svaberg, og for å ta vare på det rike artsmangfoldet i strandsonen, er å begrense bygging og ulike stengsler.

Kommunen bør:

- Vedta et mål i kommuneplanen om å sikre strandsonen for allmennheten og å begrense bygging i 100-metersbeltet. Den bør også sørge for å oppdatere eksisterende planverk, og lage helhetlige arealplaner som følger opp dette målet.
- Være strenge med å gi dispensasjoner fra arealplaner og det generelle byggeforbudet i strandsonen.
- Si nei til landbasert oppdrett i viktige natur- og friluftsområder i strandsonen eller på ubebodde øyer og holmer.
- Sette av ressurser til å kartlegge og fjerne ulovlige stengsler i strandsonen.
- Sikre og tilrettelegge viktige natur- og friluftslivsområder langs sjøen.

HØSTING PÅ NATURENS PREMISSE

8. HØSTING PÅ NATURENS PREMISSE

En viktig og tradisjonsrik naturopplevelse er høsting av naturen. For å høste så må naturen være i stand til å gi. Vårt forbruk av arealer kan føre til at områdene hvor sopp, bær, vilt og fisk skal leve, blir ødelagte.

Naturopplevelsen du får ved å sanke bær, sopp og andre nyttevekster, fiske eller jakte din egen mat, er videreføringen av en tradisjon med lange røtter.

For mange er det også en viktig naturopplevelse. Få ting kan vel slå smaken av selvplukkede skjell på skjæret, hjemmelaget blåbærsyltetøy på pannekakene, eller viltgryte med ingredienser man har fanget og plukket selv.

Vi er mer privilegert enn vi aner her i landet som har tilgang til variert naturhøsting på denne måten, og selv om vi i dag ikke benytter oss av så mye som en brøkdel av alle spiselige organismer der ute, står den norske selvbergingen høyt i kurs hos mange av nominasjonene.

Truslene mot denne naturopplevelsen er også kulturelle, vi kjøper heller et plastbeger med importerte bær enn å plukke dem selv fra nærskogen.

Matauk-områdene våre krymper også i takt med økt ned- og utbygging. Torsk og hummer sliter, det samme gjør ramsløk i Oslo-området, leikplassene til tiuren forstyrres, gytebekkene for ørreten ødelegges og leveområdene for vilt stykkes opp og bygges ned. Jakt og fiske tillates derfor kun på de arter som tåler høsting.

For å kunne fortsette med høsting på naturens premisser, må vi ta vare på naturen slik at den kan fortsatt kan gi oss noe å høste av.

Hva kan kommunene gjøre for å sikre høsting på naturens premisser?

For å opprettholde høstingstradisjonen er det grunnleggende med en god arealforvaltning, som hindrer videre nedbygging av viktige naturområder. Men det er minst like viktig at vi viderefører kunnskap og opprettholder høsting fra naturen som en kulturtradisjon.

Tidligere var høsting fra naturen et viktig tilskudd til familiens matbudsjett, og tradisjonen ble i stor grad ført videre til neste generasjon gjennom familien. I dag har høsting fra naturen mindre økonomisk betydning og familien betyr også mindre for videreføring av tradisjonen.

Som følge av dette har skolen og friluftslivsorganisasjonene fått en større rolle i å videreføre høstingstradisjonen fra naturen til flest mulig. Det er derfor viktig at kommunen legger opp til at disse gis muligheten til å benytte høsting fra naturen i sine aktiviteter.

Høstingskultur kan også styrkes gjennom andre virkemidler. Kommunen kan støtte arrangementer, dele ut priser eller lage konkurranser der målet er å skape interesse og engasjement rundt lokale høstingstradisjoner eller nye måter å bruke ressursene på.

Kommunen bør:

- Ta høsting fra naturen inn i fag som mat og helse og naturfag i grunnskolen.
- Legge til rette med gode rammebetingelser for frivillige organisasjoner og støtte kurs og opplæring i jakt, fiske og sanking av sopp og bær, i regi av lokale organisasjoner og kunnskapsmiljøer.
- Satse på ulike initiativ for å skape interesse, engasjement og kunnskap om høstingstradisjoner.

STILLHET OG MØRKE

9. STILLHET OG MØRKE

Naturopplevelser dreier seg også om fravær - fravær av lyd, lys, mas og alt som omgir oss i hverdagen. Stillhet og stjernehimmel er også truede naturopplevelser.

Vårt forhold til natur dreier seg ikke bare om hva den er, men også hva den *ikke* er. Vi er omgitt av travelhet på alle kanter, mye av den er selvforskyldt, men vi løper allikevel på hamsterhjulet. Vi har nok av alt - unntatt tid. Og for mange er livet fylt av ikke bare krav, men ting, lyder, støy og kunstig lys. Det er nettopp fravær av dette som er en av naturens kvaliteter. Den stiller ikke krav, den er fri for støy og lysforurensning. Mange har pekt på at nettopp disse fraværskvalitetene ved naturen er truet.

Det er vanskeligere å finne oaser av stillhet og mørke som gir en mulighet til å reflektere over livet under stjernehimmelen. I dette ligger også muligheten til å ha alenetid, det å kunne gå i naturen uten å oppleve menneskelige forstyrrelser, å være alene og å kun ha natur rundt seg.

Særlig trekker folk fram stillheten, og det å kun høre naturens egne lyder. Veitrafikk og støy fra motorferdsel, både i utmark og på sjø, nevnes av flere som en trussel for naturopplevelsene. Mange er også opptatt av å bevare mørket og stjernehimmelen. Den langstrakte utsikten, og den urørte horisonten både i fjellet og på havet er mange opptatt av.

Noen nevner også mobilfrie soner, og vi synes det er en viktig fraværskategori som er truet. Dager i skogen eller på fjellet uten mobil er en annen opplevelse, og kan være en nyttig digital detox gitt at vi i snitt henter fram mobilen for oppdatering hvert 20 sekund. Truslene mot stillhet, mørke og ro er mange og velkjente. Det er veier, hyttebyer (med stadig mer lyssterke utelys), fly, snøskutere, motorsager og kantklippere - for å nevne noen.

Hva kan kommunen gjøre for å ta vare på stillhet og mørke?

Kommunen kan skape bevissthet rundt betydningen av stillhet og mørke, og utvikle en lokal politikk for dette. Eksempler på politiske mål og virkemidler er bestemmelser om at noen områder skal være helt frie for motorisert ferdsel, og at omfanget av kunstig utendørsbelysning skal begrenses.

Utebelysning og gatelys er en viktig årsak til at mørket forsvinner og at vi mange steder ikke kan se stjernehimmelen. Her kan mye gjøres med enkle grep, gjennom vinkling på belysning, justering av lysstyrke, tids- og bevegelsesstyring av utelys og gatelys, og ved å rett og slett begrense lysbruken.

Lysforurensing har fått økt internasjonal oppmerksomhet på grunn av at stjernehimmelen forsvinner, men også fordi kunstig lys påvirker menneskers døgnrytme og helse, og forstyrrer planter, dyr og insekter. Flere europeiske land som Italia, Slovenia, Spania og Frankrike har innført nasjonale lover mot lysforurensning som regulerer bruk av kunstig lys.

Vi har ikke noen tilsvarende regelverk i Norge, men den enkelte kommune har mulighet til å vedta egne bestemmelser og retningslinjer for utendørs belysning i kommunens arealplaner. I hyttekommunen Ringsaker har kommunepolitikere for eksempel vedtatt egne regler og retningslinjer for lyssetting av hyttefelt i fjellet. Dette er noe vi anbefaler at flere kommuner gjør.

Kommunen bør:

- Vedta en strategi for å sikre stille natur, kartlegge viktige natur- og friluftslivsområder, og begrense motorisert ferdsel som tillates i disse områdene.
- Fastsette bestemmelser og retningslinjer for utendørs lyssetting i kommunens arealplaner og vedta en egen strategi for utendørs lyssetting på kommunale bygg, gater og veier.
- Lage egne bestemmelser og anbefalinger for lysbruk i hytteområder.
- Lage en handlingsplan mot støy.

SKIGÅING, ÅRSTIDER OG SNØRIKE VINTRE

10. SKIGÅING, ÅRSTIDER OG SNØRIKE VINTRE

Få naturopplevelser føles mer truet enn skigåing og kald, knirkende snø under skoene. Ja, selve vinteren slik vi kjenner den er truet på grunn av klimaendringene.

Det sies at nordmenn er født med ski på beina, men det er ikke gitt at dette kan sies om framtidige nordmenn. Gleden ved skigåing og opplevelsen av kalde, hvite vintre med snø som knirker under skoene er en viktig del av livet for mange - og det er opplevelser som utvilsomt er truet av klimaendringer. Mange frykter at vi vil få "engelske vintre", grå, regnfulle og snøfrie, og dermed miste årstidene. Den kalde vinteren er også en kilde til glede over vår og varme.

I Sør-Norge er skisesongen krympet med flere uker. De siste 30 årene er *skisesongen blitt* nesten seks uker *kortere* i Osloomarka, og store deler av landet opplever ustabile værforhold om vinteren. Snøen har også den effekten at den bokstavelig talt lyser opp i en mørk vinter, og sol på snø kan virkelig være en lykkepille om vinteren.

Breene er også en del av den nasjonale identiteten, og brevandring er også en truet naturopplevelse etter hvert som nedsmeltingen av breen går sin gang. Noen nevner også Svalbard spesielt, også her smelter breene - og permafrosten. Ingen steder har temperaturøkningen vært større enn her, opp mot tre grader i løpet av de siste 30 årene.

Her, som i mange andre sammenhenger, uttrykker mange en frykt for at barn, barnebarn og kommende generasjoner ikke skal få oppleve gleden ved å gli innover løypene en kald vinterdag, men kan man savne det man ikke har opplevd? Trolig ikke, men enten det er tapte opplevelser av ski og snø, tapt stillhet eller tapt natur, så er poenget at vi frarøver våre etterkommere muligheten til disse naturopplevelsene vi setter så høyt. Det er rett og slett en moralsk forpliktelse å sørge for at kommende generasjoner skal ha de samme mulighetene til et rikt liv som vi selv har.

Hva kan kommunen gjøre for å ta vare på årstidene og vinteren?

Alle kommuner og lokalsamfunn verden rundt deler samme atmosfære. De menneskeskapte klimaendringene skyldes at vi fyller denne atmosfæren med CO₂ og andre klimagasser.

Alle klimautslipp oppstår et sted, og der går det også an å gjøre noe med dem. Med utgangspunkt i denne erkjennelsen har flere kommunestyrer vedtatt å være en foregangs-kommune i klimaarbeidet. Mange, både blant lokalpolitikere og i kommuneadministrasjonen rundt om i landet, er allerede godt kjent med behovet for å kutte klimagassutslipp, men innsatsen og systematikken varierer.

Klimaomstillingen er en mangfoldig utfordring som handler om store og små utslippskutt, energisparing, elektrifisering og fornybar energi, ombruk, vedlikehold og reparasjoner, arealforvaltning som bevarer naturens evne til å lagre karbon, og en mye mer. For å bli nullutslippssamfunn ved midten av dette århundret må vi ta mange langsiktige beslutninger i dag.

For å håndtere sammensatte utfordringer trengs gode styringssystemer, og at kommunen tar i bruk klimabudsjetter for å sørge for både retning, oversikt og kontroll i tråd med klimamålene. Vi anbefaler at alle kommuner har en oppdatert klima- og energiplan som følger metoden i [Statlige planretningslinjer for klima og energiplanlegging](#).

Kommunen bør:

- Vedta lokale klimamål som understøtter de nasjonale klimamålene, lage klimabudsjett og gjennomføre tiltak i tråd med disse.
- La klimaavtrykket være førende i alle beslutninger som tas, slik som beslutninger knyttet til arealbruk, transport og landbruk, og kommunal drift og anskaffelser.

#Verdtåbevare
verdtaabevare.no

NORSK
FRILUFTSLIV

Helene Myhre Østervold